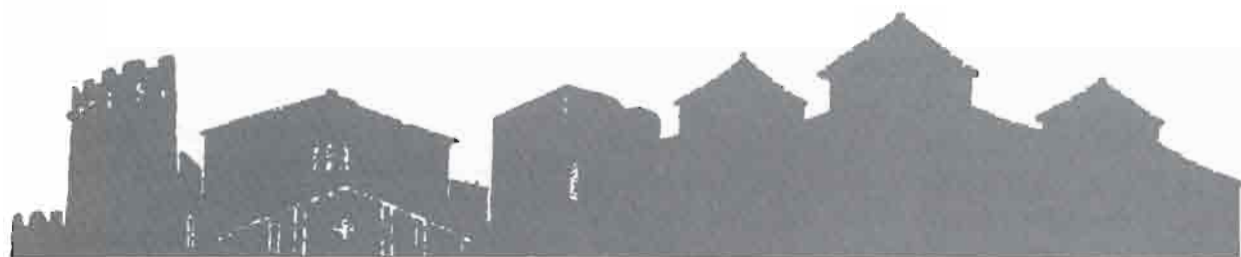

NÚM. 19 - OCTUBRE 1994

SANT FELIU DE GUÍXOLS

ARXIU I MUSEU D'HISTÒRIA DE LA CIUTAT

El Poblat Ibèric dels Guíxols

A. T. V. — 853 - SAN FELIU DE GUIXOLS
Vista general del Puerto

EL MON IBÈRIC A SANT FELIU: EL POBLAT DELS GUÍXOLS

INTRODUCCIÓ

La Punta dels Guíxols és un esperó granític que separa en dues parts la badia de Sant Feliu: la platja de Calassanç a llevant i el port de l'Abric, l'actual platja de Sant Feliu, a ponent. Al seu redòs avui hi ha el Club Nàutic i la zona portuària. La seva alçada màxima és d'uns 19 m sobre el nivell del mar del qual estava protegit per imponents penya-segats avui molt malmesos per les nombroses actuacions que s'han fet al lloc en el decurs de la història.

Va ser en aquest promontori privilegiat que s'endinsa cap al mar on es va crear la primera població estable en el territori de l'actual Sant Feliu, probablement no durant el s.IV a.C. sinó abans. Aquesta població possiblement tenia per nom «Guixols», topònim que ha perviscut en el lloc i l'origen del qual creiem que ha de buscar-se en la llengua ibèrica, encara no massa coneguda.

El poblat degué abandonar-se progressivament durant el s.I d.C., moment en el qual la població es desplaçà cap a llocs més planers i no tan incòmodes. La «pax romana» aleshores ja era un fet i no calia viure en un lloc sense possibilitats d'expansió i on la vida devia ser força incòmoda, atesa la limitació d'espai. Les necessitats defensives aleshores no eren prioritàries.

En el decurs de la història el lloc dels Guíxols tingué diverses utilitzacions: cementiri d'apestats el s.XVII, fortalesa defensiva des del 1652 que culminà amb la construcció del Fortim a finals del s.XVIII, unes consistentes defenses que s'han convertit en el topònim més conegut d'aquest lloc. Posteriorment s'hi edificaren cases (la Baixada dels Guíxols), el llatzaret, el Salvament (1886-1901), la casa del faroner, etc. A més a més, després d'obert el carrer de Colom, que uneix Passeig i port, es realitzaren intents els anys 1916 i 1923 de destruir completament el lloc per tal de fer més planera la comunicació, intents que sorto-

sament no van fructificar. Tot això agreujat per les extraccions de pedra lligades a la construcció de la zona portuària.

Per tant, avui dia la comprensió de l'antic poblament és dificultosa donat que els seus testimonis han desaparegut quasi totalment i no en queden rastres tangibles sobre el terreny.

1. EDUARDO GONZALEZ HURTEBISE (Madrid,1876-Barcelona,1921). Descobridor del jaciment i fundador del Museu

L'insigne erudit d'origen madrileny, estudià a l'Escola Diplomàtica i ingressà al Cos d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs l'any 1899. Va ser destinat a l'Arxiu d'Hisenda de Girona on va conèixer la documentació del Monestir de Sant Feliu de Guíxols. Possiblement, fou en aquests moments quant començà la recerca sobre la història de la nostra ciutat.

El novembre de 1901 Hurtebise va ser traslladat a Tarragona on va ser director de la Biblioteca Provincial. Malgrat no residir a Sant Feliu, Hurtebise venia sovint a treballar a l'Arxiu Municipal. Va ser en aquests anys (1903-1905) quan va excavar i estudiar el jaciment dels Guíxols i creà un petit museu en una sala de l'Ajuntament on s'exposaven les troballes realitzades. Aquesta sala va ser l'origen de l'actual Museu d'Història de la Ciutat.

De Tarragona va ser traslladat a Osca (setembre 1904-juny 1905). El 16 de juny de 1905 va obtenir una plaça a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, presentant com a tesi d'oposició el «Bosquejo histórico de la villa de Sant Feliu de Guíxols». Va dirigir la institució des de finals del 1911 fins a la seva mort. Abans, però, ocupà interinament la direcció del Museu Arqueològic de Barcelona.

Com a director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Hurtebise publicà nombrosos treballs i interessants sèries documentals encara útils avui dia als historiadors de l'Edat Mitjana. Va morir, víctima d'una malaltia, el 9 d'agost de 1921.

1.1 Descobriments del poblat. Les intervencions arqueològiques

En una de les estades d'Hurtebise a Sant Feliu -novembre de 1903- va ser informat de la troballa de restes arqueològiques en obrir-

Fig. 1. Maqueta de la Punta dels Guíxols realitzada per Néstor Sanchiz basant-se en els plànols de Guitart (1897) i Hurtebise (1905).

se el carrer de Colom i ben aviat va comprendre la seva importància. Seguidament (novembre-desembre) inicià les intervencions arqueològiques, òbviament centrades en l'obertura del carrer de Colom, les quals comptaren amb un notable suport institucional (Ajuntament, Diputació, Casa Reial, etc.) i popular, atès que s'obrí una subscripció pública.

Hurtebise difongué els seus treballs en diverses conferències i publicacions (vg.apartat 10). La seva aportació és bàsica donat que va descriure les troballes, moltes avui perdudes, i va situar les restes en un plànol. D'acord amb les tendències arqueològiques del moment, Hurtebise sostenia que el jaciment era una necròpolis d'incineració, fet que actualment està descartat.

Amb posterioritat als treballs d'Hurtebise es van efectuar troballes aïllades als anys 1911 i 1919 recollides per Agustí Casas, coincidint sovint amb les extraccions de pedra que s'efectuaven a la zona portuària, a llevant del jaciment.

L'any 1952, Lluís Esteva i Miquel Oliva efectuaren una excavació d'urgència al nord del poblat on s'anava a construir un xalet. En aquella campanya van localitzar dues sitges més i restes d'un mur.

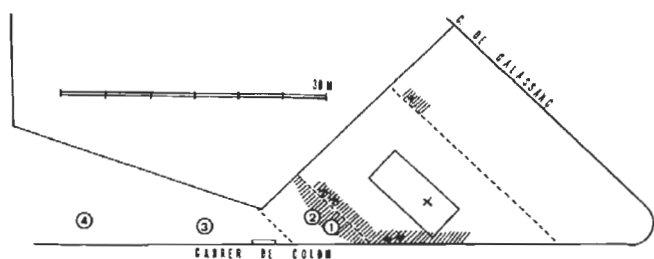

Fig. 2. Croquis fet per Lluís Esteva de les excavacions realitzades l'any 1952 juntament amb Miquel Oliva (extret de NOLLA-ESTEVA-AICART, 1989, p. 62).

A finals de l'any 1960, Lluís Esteva localitzà una altra sitja al sud del jaciment, prop de l'edifici del Salvament i quedaren al descobert dues sitges més que ja havien estat explorades per Hurtebise.

Com veiem, la recerca arqueològica ha estat sempre condicionada per les actuacions urbanístiques, tant les antigues com les modernes, que han afectat la punta dels Guixols per la qual cosa el coneixement que tenim del poblat és limitat i es basa, fonamentalment, en les dades recollides per Hurtebise a principis de segle i l'estudi dels materials arqueològics que han arribat fins als nostres dies amb la limitació que suposa el fet que no coneguem el context en el qual van aparèixer.

2. EL MÓN IBÈRIC DE LA COSTA DEL NORD-EST DE CATALUNYA

Geogràficament, el poblat ibèric dels Guixols s'inscriu dins la faixa que queda entre la serralada de la costa i el mar, des dels aiguamolls de Pals i l'Estartit fins a la desembocadura del Tordera. Aquest sector presenta un gran nombre d'assentaments, marcats per la proximitat del mar com a via de comunicació, la protecció de la serralada i la presència de zones agrícoles i ramaderes a més d'ufanosos boscos.

La majoria de poblats ibèrics d'una certa entitat («**oppida**») es troben situats en turons o als vessants de les muntanyes que donen a les valls dels rius i, normalment, no solen depassar els 400 m d'altitud s.n.m. Fortificats o fàcilment defensables dominen vies de comunicació i de comerç, bé ter-

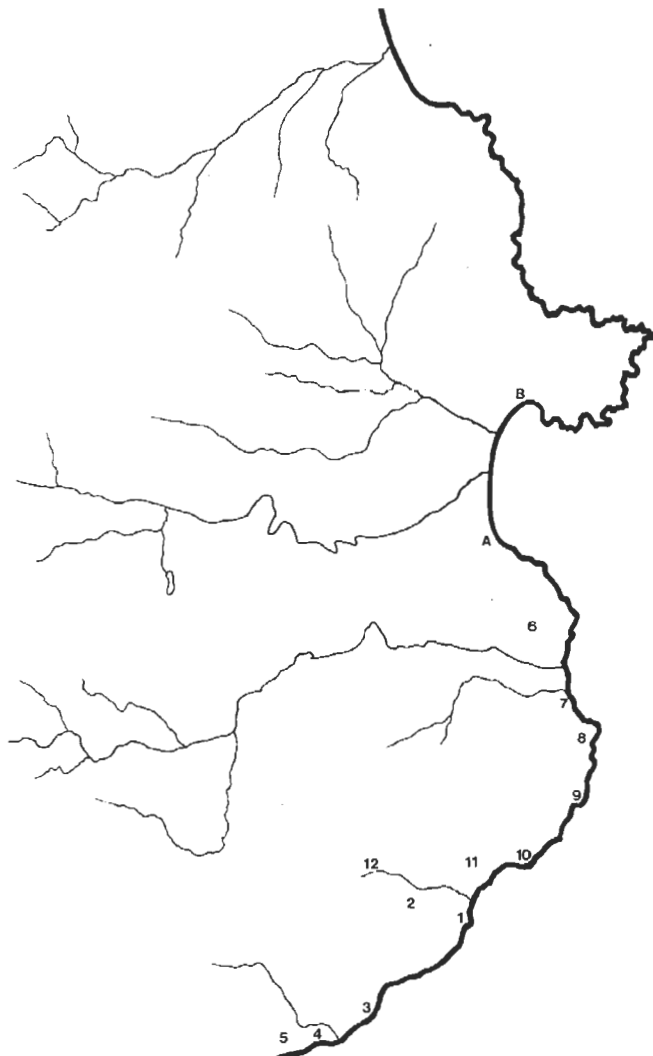

Fig. 3. Mapa dels principals jaciments d'època ibèrica a la costa del nord-est de Catalunya. A-Empúries; B-Roses; 1-Punta dels Guixols; 2-Plana Basarda (Santa Cristina d'Aro); 5-Turó Rodó (Lloret de Mar); 6-Mas Solei (Torroella de Montgrí); 7-Puig Mascaró (Torroella de Montgrí); 8-Castell de Begur; 9-Sant Sebastià de la Guarda (Palafrugell); 10-Castell (Palamós); 11-Castell Barri (Calonge); 12-Camps de sitges de Llagostera.

restres o marítimes, com en el cas dels **Guixols**, exercint sempre un control visual del territori.

A l'actual Empordà a més dels poblats enturonats es localitzen, fins a les darreries del s.III a.C., establiments de petites dimensions a la plana i gran quantitat de camps de sitges. La ubicació d'hàbitats a les planes no es generalitzarà fins a la segona meitat del s.II a.C., amb el manteniment ferm de la pau al territori per part de la República Romana.

Aquests canvis produïts per la dominació romana comportaran la decadència o l'abandonament d'alguns antics assentaments, com el gran «**oppidum**» d'Ullastret, Cendrós (Estanyol), Sant Julià de Ramis, St. Grau (St.Gregori), Puig Castellet (Lloret)... No obstant això, la major part dels poblats tenen una continuïtat i alguns fins i tot creixen notablement, com Castell de la Fosca (Palamós), Castell Barri (Calonge), Mas Castell (Porqueres) i, probablement, el poblato dels Guixols.

La concentració de poblats i establiments a la plana del Baix Empordà és també notable. A l'entorn de la Vall d'Aro se situen prop dels estanys i aiguamolls i en els contraforts de les Gavarres (petits establiments) i de l'Ardenya (poblato de Plana Basarda).

3. EL POBLAT: SITUACIÓ ESTRATÈGICA I FUNCIONALITAT

Ja hem esmentat que el poblato dels Guixols es trobava enturonat en la península que forma l'esperó del mateix nom. Protegit per l'elevació del terreny i pel mar era només accessible pel nord. Comptava amb dos magnífics ports naturals: a l'est, la platja de Calassanç, avui ocupada pel moll pesquer i comercial, i a l'oest el port de l'Abric, l'actual platja. Dues rieres drenaven el territori possibilitant les activitats agrícoles i el subministrament d'aigua potable: la de Tueda, que desguassava a la platja de Calassanç i la de Les Comes que ho fa a ponent de la badia.

Amb aquestes condicions el poblato complia perfectament les funcions defensives, exercia el control dels ports naturals i, per tant, de la comercialització dels excedents agrícoles i ramaders, i pos-

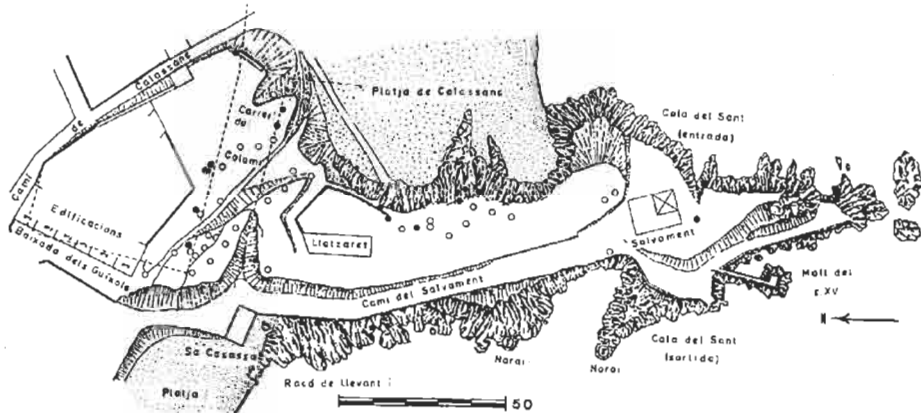

Fig. 4. Plànol de la Punta dels Guixols amb la localització de les quaranta-nou sitges documentades fins avui. Dibuix de David Vivó basat en els originals de Guitart i Hurtebise. (extret de NOLLA-ESTEVA-AICART, 1989, p. 74).

siblement d'altra mena, produïts a la zona. Pel que fa a la defensa, sembla que al costat nord, el més vulnerable, hi hauria una muralla però les notícies que s'hi refereixen no són gaire clares i sovint es mostren contradictòries (1), fent impossible assegurar la seva probable existència.

Les restes arqueològiques del jaciment són quasi exclusivament les aparegudes dins les sitges amortitzades, és a dir, reomplertes amb tot tipus de deixalles i terra un cop han deixat de funcionar com a dipòsits, fonamentalment de gra. La disposició d'aquestes sitges dins la planta del poblato cridà l'atenció i Hurtebise ja parlava d'una mena de carrers imperfectes direcció NO-SE que formaven aquests elements que ell considerava tombes.

Si observem la planta del poblato, podrem veure com unes quantes sitges es concentren a l'est, quasi alineades, mentre la resta es disposen en una mena de ventall, ocupant el lloc on el terreny s'eixampla, de nord-oest a sud-est, en una disposició que ens recorda la plaça de les Sitges del veí poblato de Castell (Palamós). És molt probable que el primer grup de sitges correspongués a llocs d'habitació concrets, fent la funció de rebost, mentre que les del segon servissin per a emmagatzemar els excedents que des d'allà podien ésser comercialitzats per via marítima (2).

Amb la romanització (veg. article de Josep Mª Nolla), a partir de finals del s.II a.C., les velles sitges degueren ser progressivament substituïdes per «doliums», grans contenidors ceràmics d'origen italià, donat que van aparèixer bastants fragments en els reompliments de les sitges.

(1) Relació de notícies i notes: NOLLA-ESTEVA-AICART, 1989, pp.104-105.

(2) Segons hipòtesi de NOLLA-ESTEVA-AICART, 1989, p.110.

4. ELS SEUS HABITANTS: ELS INDIKETES

El territori pròpiament ibèric ocupava una extensa franja de litoral mediterrani des del Lluçanès i el Rosselló fins al País Valencià i Múrcia, passant pel Principat i Aragó. Els turdetans que ocupaven part d'Andalusia també es poden considerar íbers, tot i que possiblement existissin diferències a nivell social i de distribució de la riquesa.

Els pobles ibèrics no eren un tot homogeni i s'agrupaven en tribus. A Catalunya trobem a les zones interiors els «lacetans», «aussetans» i «ilergetes»; al Pirineu els «ceretans» i «bergistans»; a Barcelona els «laietans»; a Tarragona els «cessetans»; a les ribes de l'Ebre els «llicerons»; i finalment, a l'Empordà els INDIKETES.

L'*Ora Marítima* d'Aviè (autor grec-massaliota del s.IV d.C. que es basa en un original del s.VI a.C.) esmenta ja la tribu dels indiketes. També en textos ibèrics es localitza la tribu «indikesken» els inestables límits de la qual es marcaren a època romana des dels Pirineus fins a Blanes.

A l'àrea indiketa no es coneix l'existència fiable d'una concentració de poder en un poblat concret com passa a la zona aussetana amb «Ausa» (Vic) o a la zona ilergeta amb «l'lerda» (Lleida). La raó l'hem de cercar, possiblement, en la presència d'Empúries que evitaria l'excés d'influència de nuclis indígenes importants com el de l'Illa d'en Reixac o el Puig de Sant Andreu, ambdós a Ullastret.

Cada poblat dominaria un territori, més o menys extens, segons la seva importància i la situació geogràfica. L'organització seria tribal i jerarquitzada, amb una estructura piramidal amb el poble a la base i un cap a l'extrem superior. És probable que els poblats ibèrics s'organitzessin socialment i productiva com una societat agrícola avançada, amb una explotació comunal de la terra per unitats familiars que en aquest model social són monògames, patrilineals i patrilocal. Aquestes famílies es farien càrrec de la petita economia mentre els excedents serien controlats per l'«estat», entès com entitat o institució jeràrquica superior de la comunitat de cada poblat.

BIBLIOGRAFIA: CARBONELL-PONS (1986)

5. LES ACTIVITATS ECONÒMIQUES

Els materials arqueològics conservats del poblat dels Guíxols permeten definir amb una certa aproximació les activitats que realitzaven els seus habitants.

5.1. Agricultura, ramaderia i pesca

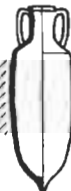
Els primitius guixolencs devien conrear els terrenys de l'entorn del nucli habitat, sobretot els propers als cursos d'aigua, una mica allunyats de la línia de costa i a redòs de les muntanyes. S'han trobat petites restes arqueològiques d'aquesta època a la finca de Can Reyné, en una zona plana a tocar la riera de les Comes, i prop de la riera de Sant Amanç, a Cal Pitxo, on juntament amb troballes romanes s'hi van recollir dues fusaioles i dos molins de mà, indicis que fan pensar en petits establiments autònoms, fonamentalment agrícoles, relacionats amb el poblat. En ambdós llocs encara avui hi ha fèrtils hortes. També als vessants de les muntanyes properes a Sant Feliu (Bosc d'en Rabell, prop de Santa Escolàstica) hi ha petits indicis arqueològics que assenyalarien, a més, una explotació dels recursos forestals.

Els molins de mà recuperats tant al poblat com als petits establiments subsidiaris i el gran nombre de sitges que hi ha al poblat, destinades fonamentalment a l'emmagatzematge de productes agrícoles, assenyalen la forta implantació de les activitats agràries, les quals devien complementar-se amb la ramaderia i la pesca. Les pells dels animals, convenientment tractades, degueren servir també de matèria primera per a la confecció de vestits (vg. apartat 5.2.) i és possible que hi haguessin conreus de lli amb finalitats pre-industrials i comercials a part de cobrir les necessitats pròpies de la comunitat.

La pesca devia ser una important font de recursos donada la proximitat del mar i l'existència de bons ports. Els hams de diferents mides que es conserven al Museu de Sant Feliu en són una prova palpable. Així mateix, hi ha sis peces irregulars (cinc de pedra i una de rajol) de forma arrodonida i amb una perforació desplaçada vers l'exterior que, probablement, servien per a tibar xarxes. Podem suposar també que les agulles, a més d'altres utilitats, podien servir per fer i adobar les xarxes.

5.2. La indústria tèxtil. Filar i teixir

Els autors clàssics ja parlaven de l'activitat tèxtil dels íbers, especialment Estrabó (III,2,6) que fa referència a les teles i la llana de la Turdetània (sud de la Península Ibèrica) i a l'elaboració d'excel·lents teixits de lli a la nostra zona, la dels indiketes. Estrabó (II,4,9), referint-se a l'ús del jonc i de l'espart per teixir diu que «els emporitans (indiketes) són hàbils teixidors del lli: ocupen el territori de l'interior, en part fèrtil i en part pro-

ductor d'espart...». També Plini (Hist. Nat. XIX, 16, 20) parla de les veles i els teixits de lli ibèric.

A jutgar per les opinions dels autors clàssics el lli devia ser un producte important. Covenientment tractat es podia filar i posteriorment teixir per confeccionar vestits, veles i altres estris. Els residus també s'aprofitaven per a fer cordes i blens per als llums d'oli. Els productes servien tant per a l'ús de la comunitat com per a l'exportació. Cal no oblidar que perquè un comerç (vg. apartat 5.4.) sigui rendible ha de tenir dues direccions: descarregar una mercaderia i carregar-ne una altra. El lli, juntament amb els cereals guardats a les sitges, serien transportats segurament en recipients d'espart i venuts o bescanviats per productes arribats per via marítima des de diferents llocs de la Mediterrània.

La gran activitat tèxtil dels pobles ibèrics no només la tenim documentada per les fonts sinó que arqueològicament queda demostrada per les abundants troballes a tots els jaciments de fusaioles i «pondera», únics elements que s'han conservat d'aquesta activitat donat que tant les

teles i teixits (fonamentalment lli, llana i espart però podien emprar-se altres fibres tant animals com vegetals) com els estris de fusta emprats no han suportat el pas del temps. La confecció de vestits a partir de teixits subjectats amb fibules i cinturons amb sivelles metàl·liques va deixar en un segon terme els tradicionals, fets amb pells curtides i subjectats amb cuir i botons d'òs.

Les fusaioles són peces, generalment de ceràmica, que servien de contrapès per a un fus (vareta de fusta utilitzada per a filar). En fer girar el fus amb els dits s'aconseguia gràcies a l'efecte del gir de contrapès de la fusaiola situada a l'extrem inferior una rotació estable que accelerava el retorçament de les fibres, donant-los més tensió i estirament que s'aplegaven i s'entrellaçaven aconseguint un fil uniforme i resistent. Del poblat ibèric dels Guíxols es conserven 24 fusaioles, de factura poc acurada i de formes diverses, realitzades amb argiles amb molt desgreixant, rugoses i grolleres.

Els «pondera» (sing. «pondus») són peces, també generalment de ceràmica, relacionades amb la «indústria» tèxtil. Eren els pesos del teler vertical ibèric o ibero-romà, és a dir, els elements que donaven tensió als fils que formen l'ordit. Quedaven suspesos d'un travesser, cilíndric, de fusta, sobre el qual s'anava enrotllant intermitentment el teixit a mida que s'anava obtenint, separant amb els dits els fils de l'ordit per a fer-hi passar, com si fos una llençadora, un fus amb el fil de trama enrotllat al seu voltant.

Els pesos de teler trobats als Guíxols presenten diferents mides i formes, predominant la piramidal amb base rectangular o quadrada. De vegades s'hi pot observar a la cara superior una marca o senyal, normalment una X, el significat de la qual no es coneix del cert. De vegades, podien fer la mateixa funció que aquestes peces els discs de ceràmica o pedra foradats o les mateixes fusaioles emprades per filar.

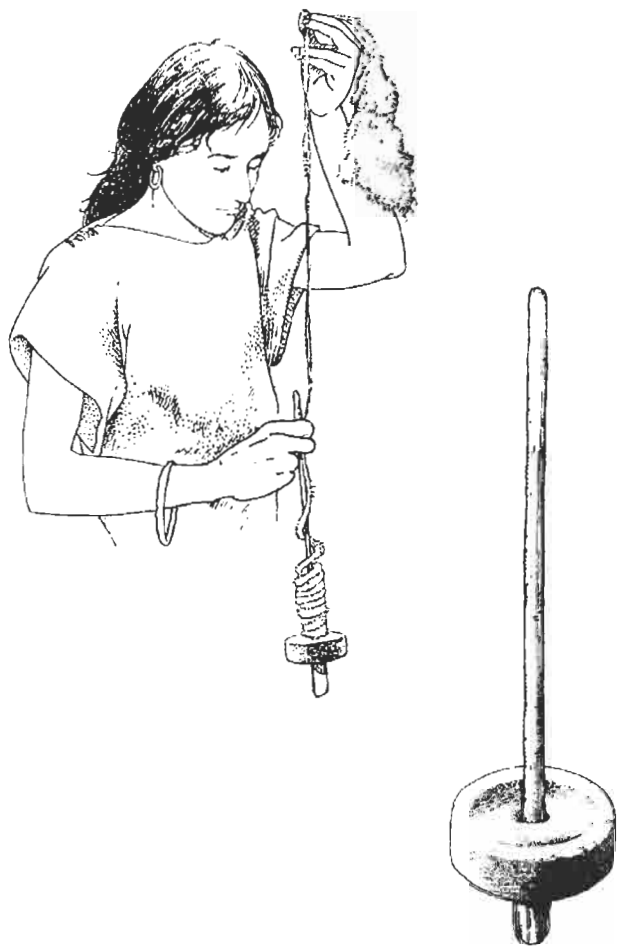

Fig. 5. Reproducció del procés de filatura amb fusaiola (extret de CARBONELL-PONS, 1986, p. 61).

Fig. 6A. Conjunt de "pondus" trobats al poblat dels Guíxols.

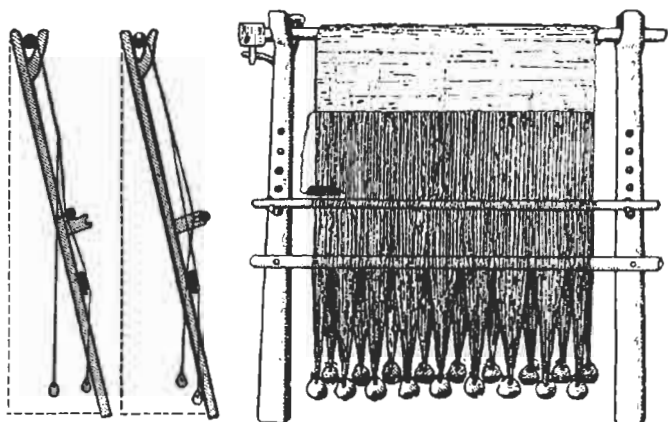

Fig. 6B. Reproducció d'un teler de tipus nòrdic molt similar a l'ibèric (extret de CASTRO, 1978, p. 190).

5.3. Altres activitats «industrials»

Tant els pondus com les fusaioles i d'altres productes ceràmics d'ús corrent eren obrats en forns propers al poblat i dins de la seva àrea d'influència, aprofitant les abundants zones argiloses del territori. No oblidem que a Platja d'Aro es va descobrir un important forn destinat a la producció d'àmfores que es data al s.I d.C.

Una altra activitat industrial degué ser la fosa i el treball dels metalls (bronze, coure, ferro i plom) donada la gran quantitat de peces i rebutjos recuperats. Probablement un petit taller local fabricava les eines agrícoles, claus, grapes, hams i altres estris necessaris per a les activitats diàries.

Bibliografia

RUIZ-MOLINOS, 1993
 NOLLA-ESTEVA-AICART, 1989
 CARBONELL-PONS, 1986
 CASTRO, 1978, 1980
 VERDAGUER, 1994
 RIPOLL, 1976

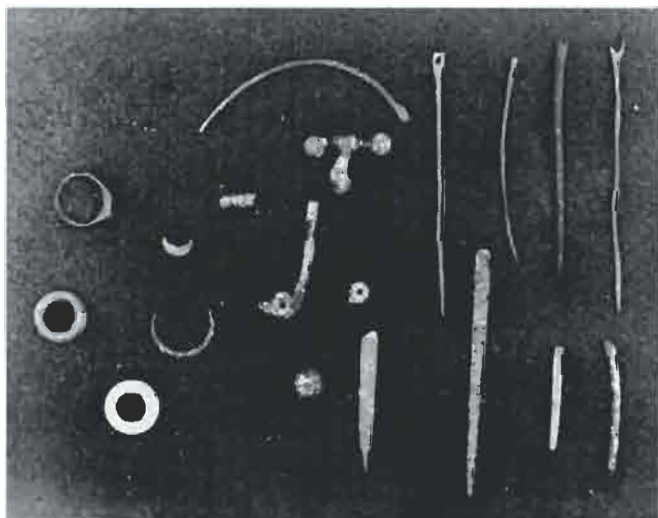

Fig. 7. Conjunt d'estrís de metall: fibules, anells, agulles, etc.

5.4. El comerç

La situació topogràfica i geogràfica del poblat afavoria extraordinàriament els intercanvis comercials. Pels ports adjacents a l'hàbitat sortien els excedents agrícoles, ramaders i d'altres productes del territori immediat que devia abarcar la Vall d'Aro, els camps de sitges de Llagostera i arribava pels volts de Girona. No és d'estranyar per tant l'existència de tantes sitges que serviren per guardar l'excedent abans de ser embarcat i comercialitzat a banda de cobrir les necessitats alimentàries pròpies dels seus habitants.

Al poblat dels Guíxols hi arribaven productes d'arreu de la Mediterrània a través dels grans centres productors i redistribuïdors de l'època: Empúries (sobretot a partir del s.II a.C.) Roses i Eivissa (importacions púniques). És a través de l'estudi dels materials que es poden fixar, amb força precisió, la cronologia de l'hàbitat i els contactes comercials.

5.4.1 La vaixel·la de taula

La ceràmica que conservem és una mostra d'aquest ampli ventall de productes que abarquen un període cronològic comprès entre el s.IV a.C. i el s.I d.C. Aquests atuells formaven part dels carregaments dels vaixells juntament amb les àmfores.

Les importacions més antigues de les quals tenim constància arqueològica són les ceràmiques àtiques de figures roges, datables al s.IV a.C. i obrades a Atenes i els seus entorns.

Entre els s.III i I a.C. apareixen un bon nombre d'importacions ceràmiques. Les més abundants són:

-**les ceràmiques de vernís negre:** la campaniana A produïda a la zona del golf de Nàpols i la Campaniana B, procedent de l'Etrúria Marítima i exportada des de mitjans del s.II a.C.. Són productes presents arreu dels jaciments mediterranis d'aquestes segles.

-**les ceràmiques gregues d'occident,** obrades a les colònies focées occidentals, Empúries i Roses. Cal destacar-ne un gerret sencer amb nansa sobrealçada fabricat a Roses que cal situar cronològicament a les darreries del s.IV a.C. o principis del s.III a.C.

-**les ceràmiques grises de la costa catalana i les emporitanes,** sortides dels forns locals des del s. IV a.C. Sovint imitaven formes de les ceràmiques itàliques. És de destacar l'important conjunt de ceràmiques emporitanes dels s.II i I a.C. que demostren els intensos contactes entre el poblat i Empúries, el gran centre redistribuïdor del

Fig. 8. Gerret de ceràmica grega d'occident fabricat a Roses (finals s.IV a.C. - principis del s.III a.c.).

comerç en aquests segles. També de la zona d'Empúries deu provenir un fragment de «kalathos» amb decoració pintada.

-les ceràmiques aretines ("Terra Sigillata" aretina) produïdes principalment a la zona d'Arezzo (Itàlia) són els atuells de ceràmica de taula més moderns que es troben al poblament (finals del s.I a.C.-primer terç s.I d.C.). Per tant, correspondrien a la darrera fase de l'hàbitat.

Juntament amb les ceràmiques importades apareixen altres productes típicament locals que devien ser produïts a l'àrea d'influència del jaciment (ceràmica indígena oxidada, ceràmica feta a mà, els pondus i les fusaioles).

5.4.2 Les àmfores

Són els contenidors o envasos ceràmics utilitzats a l'Antiguitat per al transport dels productes alimentaris bàsics: cereals, vi, oli i salaons de peix, principalment. Eren la càrrega principal dels vaixells comercials de l'època. La seva forma, amb la base acabada en punta o botó, va íntimament lligada a les necessitats del transport en el vaixell: el pivot o punta de l'àmfora de la capa superior

Fig. 9. Conjunt d'àmfores. D'esquerra a dreta: àmfora ibèrica de boca plana recuperada prop de la bocana del port de Sant Feliu; àmfora itàlica per al transport de vi; àmfora púnica produïda a Sicília Occidental.

s'inseria entre els espais que deixaven els colls de les àmfores de la capa inferior. Així mateix, es podien clavar a la sorra de les platges. L'èxit d'aquests contenidors rau en el fet que podien ser transportats massivament, la qual cosa produïa un abaratiment considerable dels costos.

Les àmfores portaven taps de suro («suber») o ceràmica. La seva disposició dins del vaixell permetia completar la càrrega amb ceràmica fina, gerres i els estris de la tripulació.

Al poblament ibèric dels Guixols s'han documentat àmfores de diversa procedència:

-àmfores massaliotes: Provenients de Massàlia (Marsella), la gran colònia focea de l'occident de la Mediterrània. Són abundants als poblaments ibèrics catalans des de finals del s.VI a.C. fins a les darreries del s.III a.C. Se'n conserven alguns fragments.

-àmfores ibèriques o de boca plana: Són les àmfores produïdes als forns ibèrics. La seva presència es, per tant, habitual als poblaments del país. Cal remarcar la recuperació d'un exemplar quasi sencer al Freu, a uns 25 m de profunditat, en un lloc de pas pels vaixells que utilitzaven els ports del poblament.

-àmfores púniques: Els fragments recuperats són d'àmfores produïdes a Eivissa, un fragment d'àmfora nord-africana i una àmfora quasi sencera, provinient de la Sicília Occidental i datada al

s. II a.C., exemplar molt rar només documentat en un altre jaciment català (el derelict de del Portaló al cap de Creus).

-àmfors romanes: És el conjunt més nombrós: aplega àmfors greco-itàliques, itàliques (Dressel 1 per al transport de vi) i algunes de més modernes produïdes a la zona catalana (Pascual 1 i Dressel 2/4), utilitzades per al transport de vi.

Un pivot d'àmfora de la forma Dressel 2/4 porta una estampilla PR (possiblement Primi) i va ser obrada als forns de Can Pedrerol (Baix Llobregat). Aquest fragment està datat al principat de Tiberi (14-37 d.C.) i cal inscriure'l dins del moment final del poblat.

5.4.3 Les monedes

No es conserva avui dia cap moneda provinent del jaciment però gràcies als treballs d'Hurtebise, Agustí Casas, Esteva i Vilaret sabem que almenys es van trobar nou monedes:

-quatre asos d'«Undicescen», encunyats a la seca ibèrica d'Empúries a partir de principis del s. II a.C. i fins les darreries del s. I a.C.

-un as d'Empúries amb llegenda llatina posterior als anteriors i anterior al principat de Claudi, època en la qual finalitzen les encunyacions de les ciutats i es centralitzen totes les emissions a Roma.

-tres petits divisors de bronze.

-un possible as de l'Alt Imperi.

En altres punts del terme de Sant Feliu (c/ Sant

Fig. 10. Ungüentaris.

Ramon, c/ Burgos, Sant Pol) s'han trobat monedes que corresponen al període que tractem. L'única que va ingressar al museu és un semis de Sedeiscen (Aragó) de la segona meitat del s. II a.C.

Bibliografia

-ESTEVA-VILARET, 1987

6. OBJECTES DE LA VIDA QUOTIDANA

Juntament amb la vaixela de taula i la ceràmica d'ús corrent coneixem altres objectes d'utilització freqüent que ajuden a comprendre aspectes de la vida personal dels habitants dels Guixols. Són:

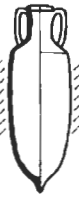
-els ungüentaris: Hi quatre peces gairebé senceres d'aquests petits objectes fusiformes o globulars destinats a l'habillatge personal.

-peces de vidre: Es conserva un petit conjunt de peces de collaret, anells, fragments de braçalet i una possible fitxa de joc fets amb pasta de vidre de colors diversos. Procedeixen de la púnica Eivissa, on abunden extraordinàriament, i segurament eren redistribuïts des d'Empúries.

-metalls: Els objectes i restes de metalls són abundants amb una notable presència de bronze, coure, ferro i plom. Hi ha un conjunt notable d'es-

Fig. 11. Vasets de fireta fets a mà.

tris: hams de mides diverses, nombrosos claus de bronze i ferro, agulles per cosir o adobar xarxes, punxons i estilets de bronze, fíbules i trossos de cinturó que cal relacionar amb els vestits de lli (vg. apartat 5.2.), una grapa i un pesal de plom i un extraordinari estilet-sonda, instrument de cirurgia que mostra els coneixements mèdics que ja hi havia a l'època, donat que és un estri de gran precisió.

-**els vasets de fireta:** Minúsculs atuells de ceràmica que degueren servir per als jocs dels infants o potser per a finalitats votives.

-**una llumanera** de ceràmica feta a mà amb un sol ble. Porta dos forats a la vora per on s'hi pasaven els cordills que permetien penjar-la. Era un estri imprescindible per a la il·luminació.

7. EL MÓN DELS MORTS

No s'ha trobat la necròpolis del poblat. Hurtebise pensava que les sitges eren tombes i, per tant, suposava que els Guixols era una necròpolis. El cementiri cal pensar que no devia ser massa lluny del poblat. Recordem que els íbers adoptaren el ritual de la incineració (veg. l'article d'Aurora Martín).

8. L'ABANDONAMENT DEL POBLAT

Les darreres evidències materials que posseïm de l'establiment es daten en època de l'emperador Tiberi (14-37 d.C.), la qual cosa fa suposar un despoblament progressiu del lloc durant el s. I d.C. La romanització del territori (veg. l'article de Josep Mª Nolla), que arribà al seu punt culminant durant el principat d'August, comporta un període de pau. Aleshores, no devia tenir gaire sentit viure en un lloc incòmode, amb l'espai limitat pels penya-segats i les muralles. La població es traslladà a la plana i ocupà el subsòl de l'actual Monestir, on les restes arqueològiques més antigues que s'hi han trobat es daten al s. I d.C., per tant coincidint amb l'època d'abandonament del poblat. També al c/ de Girona hi ha indicis clars d'un establiment d'època romana.

Per la seva posició immillorable, la punta dels Guixols degué servir fins l'Antiguitat Tardana com a punt de recolzament a l'important comerç que generaven els establiments situats al sòl de l'actual Sant Feliu.

9. BIBLIOGRAFIA GENERAL

CARBONELL-PONS, 1986, = CARBONELL, E., I PONS, E., *Els orígens de l'home a l'Empordà. Del Paleolític als Indiketes*, Ed. Carles Vallès, Figueres.

CASTRO, 1978, = CASTRO, Z., «Piezas discoidales en yacimientos del N.E. de Cataluña», *Cypsela*, núm. 2, Girona, pp. 173-195.

CASTRO, 1980, = CASTRO, Z., «Fusayolas ibéricas. Antecedentes y empleo», *Cypsela*, núm. 3, Girona, pp. 127-146.

ESTEVA, 1987, = ESTEVA, L.I., «Eduardo González Hurtebise, dit Delaborde. Notes biogràfiques», *Estudis del Baix Empordà*, núm. 6, Sant Feliu de Guixols, pp. 137-160.

ESTEVA-VILARET, 1987, = ESTEVA, L.I. i VILARET, J., «Monedes anteriors al segle V d.C. trobades a Sant Feliu de Guixols i a les seves rodalies», *Estudis del Baix Empordà*, núm. 6, Sant Feliu de Guixols, pp. 103-117.

NOLLA-CASAS, 1984 = NOLLA, J.M^a, i CASAS, J., *Carta Arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*, Girona, 1984.

RIPOLL, 1976, = RIPOLL, E., «El problema dels Indiketetes en relació amb la ciutat d'Empúries», *2n Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Institut d'Estudis Ceretans, Puigcerdà, pp. 137-146.

RUIZ-MOLINOS, 1993, = RUIZ, A., i MOLINOS, M., *Los íberos. Análisis arqueològic de un proceso histórico*, Ed. Crítica, Barcelona.

VERDAGUER, 1994, = VERDAGUER, E., *El poblat ibèric de Castell*, Quaderns del Museu Municipal Cau de la Costa Brava, núm. 3, Palamós.

10. BIBLIOGRAFIA D'EDUARDO GONZÁLEZ HURTEBISE REFERIDA AL POBLAT DELS GUIXOLS

- *San Feliu de Guixols durante la Edad Antigua. Memoria elevada al Ayuntamiento de dicha Ciudad*, «Edició costada por el Ayuntamiento de San Feliu de Guixols», Girona, 1905.

- «Descubrimiento de una antigua necrópolis en San Feliu de Guixols», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 3a època, Madrid, 1905.

- *Bosquejo histórico de la villa de San Feliu de Guixols seguido de unos breves apuntes de historia interna* (desde los más remotos tiempos hasta 1517), *Trabajo de investigación sobre fuentes inéditas, ilustrado con fotografías, dibujos y planos. Tesis de oposición*, 1905, Ms. autògraf núm. 780 de la Biblioteca de Catalunya, editat entre 1963 i 1967 a les planes del setmanari guixolenc «Ancora» i editat en forma de llibre l'any 1970.

FRANCESC AICART I HEREU
JORDI COLOMEDA I FOLGADO

LA ROMANITZACIÓ DEL NORD-EST DE CATALUNYA

Entenem per romanització un procés transformador, complex i lent, a través del qual les poblacions autòctones d'un territori determinat canvien la cultura que els era pròpia per una altra, la romana, vinguda de fora. Aquest canvi afecta a tots

els aspectes de la vida des de la llengua a l'organització social, propietat, creences, costums i, evidentment, el substrat: la cultura antiga determina alguns aspectes molt particulars del grup romanitzat cosa que explica les diferències considera-

bles en el nivell de romanització de les diferents províncies romanes occidentals i la seva trajectòria lingüística i cultural ben distinta d'un lloc a un altre.

Si ens concentrem en analitzar aquest procés a Catalunya i, potser, més detalladament, en les comarques nord-occidentals, podem observar que aquest fet que té lloc al llarg de més de set-cents anys és un dels més importants i que més han marcat la història d'aquest país, conformant-lo, dotant-lo d'uns elements estructurals bàsics i d'una llengua que molt evolucionada continuem fent servir en l'actualitat.

Però, com va començar tot plegat? Quin ritme i quines etapes podem assenyalar en aquest procés llarguíssim de romanització? Aquestes són algunes preguntes que intentarem resoldre tot seguit.

Roma entrà en contacte amb la Península Ibèrica en un moment avançat de la seva història, concretament l'any 218 a.C., com a conseqüència directa de la invasió d'Itàlia pel cartaginès Anníbal, volent atacar les bases hispàniques del gran general púnic i intentar que no rebés tropes de refresc ni argent per pagar l'exèrcit. Res indica relacions intenses ni un interès especial per aquestes terres.

Tanmateix, durant els anys de conflicte amb els cartaginesos (fins el 206 a.C.) els exèrcits expedicionaris romans i llurs magistrats es varen fer una idea molt precisa del país i de les seves possibilitats cosa que explica que en acabar la guerra amb Cartago (202 a.C.) no abandonessin aquest territori sinó que s'hi romangués i que el 197 a.C. el Senat de la República encarregués als magistrats d'aquell any el fixament dels límits territorials de les dues províncies amb què es dividien les àrees controlades d'aquesta regió immensa. Aquell mateix any esclatà la gran revolta indígena que serà esclafada amb decisió el 195 a.C. D'aleshores ençà, els territoris controlats per Roma observaran una pau absoluta i els combats, permanents, seran contra les tribus no sotmeses en una llarguíssima i costosa guerra de conquesta que no finalitzarà del tot fins al darrer quart del segle I a.C. quan les comarques nord-occidentals de Catalunya estaven deixant de ser ibèriques per esdevenir romanes.

Efectivament, amb les dades actuals constatem que el procés romanitzador s'assoleix durant el principat d'August i que a mitjan segle primer es podia considerar acabat quasi del tot. Era el final d'una història que havia començat a Empúries l'estiu del 218 a.C. quan en el seu port desembarcà un exèrcit extraordinari que venia a lluitar contra els cartaginesos i llurs aliats.

En els dos-cents anys i escaig que hi ha entre

una data i l'altra, la romanització no és una locomotora que avança a un pas regular i continuat sinó un procés complex que es mou a batzegades i dins del qual és possible distingir algunes etapes força clares: la primera correspondria, clarament, als anys de conflicte amb els cartaginesos quan per Roma aquest territori no és sinó un teatre d'operacions molt important i on els indígenes són neutrals, aliats o enemics. Aquesta etapa cal fer-la arribar fins al 197 a.C. quan esclatà la gran revolta que marcaria l'inici d'un segon moment que començà amb la gran desfeta militar i la fortíssima repressió que marquen l'inici d'unes relacions molt especials entre els indígenes i Roma i una intensificació dels contactes. La República imposa uns tributs, unes normes generals que no es poden discutir, controla la propietat de tota o part de la terra i obre aquest país al vi itàlic a canvi d'un respecte a les formes autòctones de govern, a la llengua i a les creences que no es veuran directament afectades.

Malgrat tot, la pau imposada i l'obertura al gran mercat mediterrani significaran l'inici d'una etapa d'estabilitat i, sovint, de creixement. Durant quasi un segle es desenvolupà aquesta etapa que finalitzaria amb el «Gran Canvi», nom amb el qual assenyalarem una actitud diversa de Roma devers aquestes terres, que comporta l'establiment de ciutats de tipus itàlic, l'arribada d'alguns colons i l'inici de l'explotació directa del territori a la manera romana.

Aquest moment significa, segons creiem, el cop de timó que assenjala el començament de l'autèntica romanització i que amb poc més de cent anys s'haurà acomplert significant, entre un moment i l'altre, el pas d'una societat de tipus ibèric a una de tipus romano-provincial, on, de ben segur, continuaven essent evidents els costums i el tarannà indígena però a un nivell que el registre arqueològic- i fins i tot textual- no detecta i que en canvi és ben palès durant la centúria anterior. En aquests anys l'ibèric deixa d'escriure's i, per tant, deixa de ser llengua de cultura. D'aleshores ençà degué continuar parlant-se en algunes cases de camp, en llocs amagats i distants de les ciutats i dels grans eixos viaris fins que, no sabem quan, desaparegué definitivament.

Quines són les causes d'aquest canvi d'actitud? No és fàcil d'arribar a identificar-les totes car coincideixen molts factors. Tanmateix hi té a veure la conquesta i creació de la Gàl.lia Narbonesa i de llur capital la colònia *Narbo Martius*, la greu crisi del camp italià que propiciarà l'emigració cap a terres perifèriques, les guerres civils, entre aquells que intuïm i que podem assenyalar.

LES NECRÒPOLIS IBÈRIQUES A L'ÀREA INDIKETA

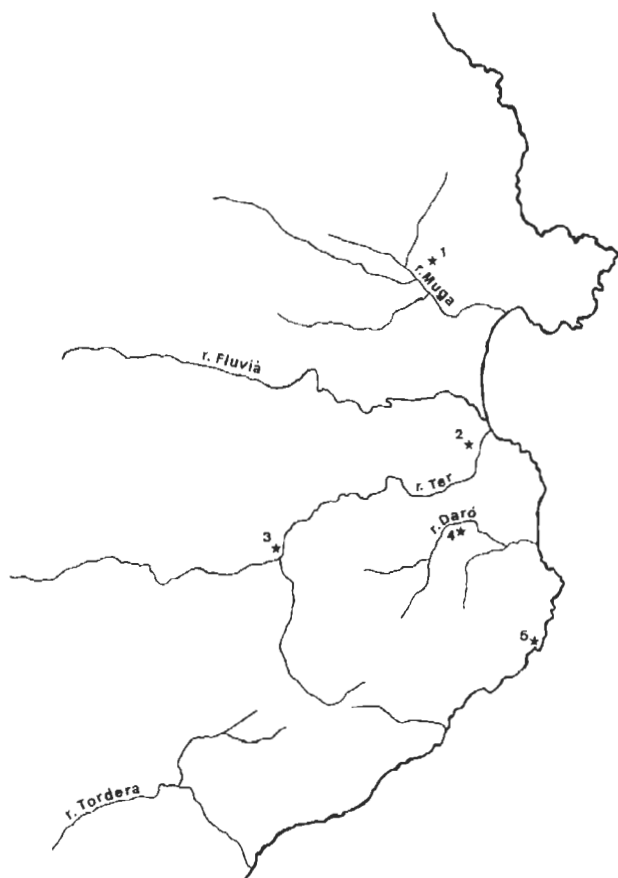

Fig. 1- Mapa de l'àrea indiketa, amb la situació de les necròpolis: 1, Peralada - 2, Muralla NE d'Empúries -3, Pla de l'Horta a Sarrià de Dalt - 4, Puig de Serra a Serra de Daró - 5, Far de St. Sebastià de la Guarda a Palafrugell.

Com ja ha fet notar algun autor (SANMARTI, J.1992, pag.77), el coneixement sobre el món funerari ibèric a Catalunya és escàs i fragmentari. A la dificultat que comporta la comprensió del món de les idees i de les creences, a través de les restes materials que han deixat els rituals funeraris, s'hi afegeix el fet que, molt sovint, la manca d'estructures de protecció dels enteraments, ha fet que aquests ens arribessin molt malmesos, per la propia erosió natural, pels treballs agrícoles o per remocions diverses de terres . Aquesta manca d'estructures construïdes, almenys en molts casos, han fet a més, que la seva detecció sigui més problemàtica que la dels jaciments d'habitació de la mateixa època.

Un recent estudi de síntesi de les necròpolis ibèriques catalanes fet per J. Sanmartí, esmentat abans, dona un total de 13 jaciments d'aquest tipus per a tot Catalunya, dels quals tres corresponen a l'àrea indiketa: el Puig de Serra

de Serra de Daró, dintre les qualifica des com a pròpiament "ibèriques", i les de Peralada i la Muralla NE d'Empúries, corresponents cronològicament al moment de l'ibèric Antic. La de Peralada no té importacions colonials, i la de la Muralla NE cal suposar que, almenys en part, seria un cementiri de colons grecs, pel ritual funerari d'inhumació que es documenta en algun dels enterraments, mentre que altres poden correspondre a individus indígenes. D'aquestes dues darreres necròpolis, conegudes des de fa molt temps, i objecte de diverses publicacions, al treball de Sanmartí se'n dona una completa síntesi amb la bibliografia existent.

A aquests jaciments cal afegir-hi els enteraments del Pla de l'Horta de Sarrià de Dalt, i les dues esteles, sense context, però trobades en el poblat ibèric del Far de Sant Sebastià de la Guarda de Llafranc, Palafrugell, elements tradicionalment relacionats amb enterraments de baixa època ibèrica, molt singulars en aquest indret de Catalunya, ja que són els únics exemplars apareguts en el món indígena indiketa. Aquests dos jaciments no es troben publicats a l'esmentada síntesi, ja que en el moment que es realitzà, del primer només se n'havia fet un esment en una publicació de caire general (MARTIN, 1991, p. 34), i del segon hi havia una breu cita d'una de les esteles (NOLLA-CASAS, 1984 p. 133)

En el present treball ens referirem especialment, per tant, a aquests dos jaciments i també a la necròpolis del Puig de Serra, la qual darrerament es coneix amb més detall que en el moment en què Sanmartí va fer el seu estudi, ja que ha estat objecte d'una publicació més àmplia, a l'igual que la de Sarrià (MARTINGENIS, 1993, p. 5-48; MARTIN, 1993 en premsa).

LA NECRÒPOLIS DEL PLA DE L'HORTA DE SARRIÀ DE DALT, EN EL CONTEXT DE L'IBÈRIC ANTIC

D'aquest jaciment només se n'han conservat alguns materials, especialment ceràmics, i una breu notícia de la seva troballa, en unes obres d'obertura de rases de desguàs vora un bloc de vivendes en una zona perifèrica de la vil.la romana del Pla de l'Horta, l'any 1971, mentre s'estava excavant.

Entre el material ceràmic cal destacar dues produccions; les urnes d'orelletes, de les quals

se'n varen recuperar tres exemplars, fetes amb pastes clares, de consistència friable, una de les quals conserva restes de decoració de bandes pintades amb marró, ibèrica; i les urnes de peu alt de les quals se'n varen trobar dues, que reproduïen formes del repertori tradicional dels camps d'urnes de la primera Edat del Ferro. Un d'aquests vasos era de ceràmica ibèrica amb decoració de bandes pintades sobre engalba ocre blanquinosa, i l'altre era una producció grisa monocroma. La resta dels materials ceràmics són fragments d'una possible àmfora acroma i d'un vas fet a mà. Els altres materials recuperats consisteixen en un fragment de fulla d'espasa de ferro, i una petita plaqueta de bronze, trobada dintre l'urna de peu alt pintada.

La troballa d'ossos humans incinerats i molt triturats dins d'una de les urnes d'orelletes ens assegura de manera inqüestionable que el jaciment era una necròpolis, fet que a més, ve recolzat per la gran quantitat de carbons que contenia el nivell en què es trobaven els materials arqueològics, restes de la fusta de la cremació de l'individu o individus. La falta de restes humanes en cap altra de les urnes, no permet assegurar si el conjunt pertany a un sol enterrament o a varis.

L'absència de materials d'importació, no permet tampoc donar una datació absoluta a la necròpolis de Sarrià. El conjunt, però, és ben representatiu dels materials de producció ibèrica a torn de l'Ibèric Antic d'aquesta zona. La utilització de l'urna d'orelletes com a vas cinerari, i el tipus de ceràmica amb què es varen fabricar, presenta paral·lels amb el jaciment de la Granja Soley de Santa Perpètua de la Mogoda, a la qual els seus excavadors li donen una datació de 560-550 a.C. (SANMARTI, E et alii, 1982 pag. 96). Amb tot, no pensem que Sarrià tingui una datació tan antiga, ja que també s'hi troba ceràmica grisa monocroma i ibèrica pintada sobre engalba ocre, produccions ambdues que en aquesta zona es daten a partir de la segona meitat del s. VI a.C.

La utilització de l'urna d'orelletes com a vas cinerari a les necròpolis catalanes i de tota la façana de Llevant de la Península Ibèrica, i del Rosselló i Llenguadoc és habitual (JULLY-NORDSTRÖM, 1966, pag 99; FLETCHER, 1963, p. 305 i 1965; FERRER, 1982, p. 238; MALUQUER, 1984 i 1987; SANMARTI, J. 1992, p. 77-108; VILASECA et alii, 1963). També es documenta àmpliament en jaciments d'habitació. En necròpolis a l'àrea empordanesa apareix a Peralada i a la de la Muralla NE d'Empúries en el període de l'Ibèric Antic, a més de Sarrià, en canvi, a l'Ibèric Ple, a la necròpolis de Serra de

Daró se n'ha trobat una sola, que sembla d'utilització votiva (MARTIN, 1993 en premsa). Les urnes de peu alt fetes al torn, tenen una expansió més restringida, són pròpies de la zona empordanesa i del Rosselló i el Llenguadoc, i es troben també en necròpolis i en hàbitat, i en camps de sitges (MARTIN, 1975 pag 1113; LLINAS-ROBERT, 1971 pag 9; SOLIER, RANCOULE, PASSELAC, 1976 pag 16 i 40) i en la fossa d'ofrenes de La Monedièrre (NICKELSGENTY, 1974 pag 25 i ss). Els dos tipus de peces apareixen associats tant en jaciments d'habitació, com ara a Ullastret, com en necròpolis, p.ex a la tomba 14 de Grand Bassin I a Mailhac (LOUIS-TAFFANEL, 1958 pag 67 i fig.14).

EL PUIG DE SERRA, UNA NECRÒPOLIS DE L'IBÈRIC PLE

El descobriment del jaciment del Puig de Serra l'any 1982, va permetre documentar per primera vegada a Catalunya el món funerari en el període inclòs entre la primera meitat del s. V a.C. i meitats del s. IV a.C., ja que és l'única necròpolis d'aquesta cronologia descoberta fins ara (MARTIN-GENIS, 1993, p. 33-36). Malhauradament és un jaciment que ha estat intensament sotmès a destruccions antròpiques i per això ens ha arribat molt malmès. S'hi varen poder excavar un total de 87 enterraments, que donen una datació compresa bàsicament en el període cronològic que esmentem mes amunt, encara que la major part són de la primera meitat del s. IV a.C. A més d'aquests enterraments "identificables", hi ha una enorme quantitat de material contextual, molt mes nombrós que l'altre. Per això es pot suposar que allò que ens ha arribat és només una part de la necròpolis, en la qual la major part dels enterraments correspon a aquest període, i que s'han conservat per la propia topografia del terreny, que les va protegir (MARTIN-GENIS, 1993 p. 16-20). La superfície total excavada va assolir 570 m², però la major part dels enterraments es concentraven en una franja de 35 m de llarg per uns 10 a 12 m d'ample.

El ritual d'enterrament és la incineració. Les estructures d'enterrament són molt senzilles. Les restes òssies, una vegada cremades, eren dipositades en una urna, i aquesta s'enterrava en un forat fet a terra (57'14 % del total), que a vegades es practicava només en el sediment de terres, arribant o no fins a la roca mare, i en altres ocasions l'afectava també, en forma de cavitats poc profundes (22'62 % del total), circulars o rectangulars, aquestes amb un o amb dos compartiments o més profundes, troncocòniques

(15'4 % del total). En aquests retocs de la roca s'hi dipositava l'urna cinerària, i l'aixovar o part d'aquest, que a vegades es va trobar sobre la roca mare, a l'entorn de la cavitat practicada en ella (MARTIN-GENIS, 1993, p. 20-23). Algunes vegades es va aprofitar una diàclasi de la roca per a efectuar l'enterrament (3'57 % del total). A més, es va trobar un enterrament que s'havia realitzat excavant una fossa de forma més o menys rectangular a la roca mare, que després es va revestir amb morter de calç.

Gairebé no hi ha elements construïts de protecció dels enterraments. Només alguna pedra per falcar els vasos ceràmics o alguna lloseta que segella les urnes cineràries.

A més de les destruccions d'època moderna, l'estat d'alguns dels enterraments permet suposar una expoliació ja d'època antiga.

Els ossaris pertanyen a tres grups, els vasos àtics, de figures roges o de vernís negre, que constitueixen el 37'5 % del total, les urnes fetes a mà, que constitueixen el 32'5 % del total i els vasos de ceràmica ibèrica feta a torn, que constitueixen el 22'5 % del total, a part alguns elements rars, com ara un fragment de paret de gerra ibèrica a torn que protegia un piló d'ossos cremats, dipositats sobre la roca, o elements de cistelleria, revestits de fang (dos exemplars). L'urna d'orelletes, contenidor cinerari habitual a les necròpolis del període anterior a Catalunya, aquí s'ha trobat de manera residual, un sol exemplar, de petit tamany, com ja hem dit abans, i relacionada amb les restes d'un banquet funerari.

Els altres elements de cultura material trobats en els aixovars, són majorment objectes complementaris de la vestimenta, fíbules i sivelles de cinturó, i objectes de tocador, d'ús personal, o instruments quirúrgics, fusaïoles, també petits elements ornamentals, treballats en òs i vasets o grans de collar de pasta vítria (MARTIN-GENIS, 1993 pags 38-43). Les armes són gairebé inexistentes. Només se n'han trobat en un enterrament, i encara cal tenir en compte que es limiten a dos pilums i un ganivet d'esquena angular o afalcatat. No hi ha cap espasa. Això no obstant, no es pot descartar que pogués haver-hi una classe guerrera, que s'hagués enterrat en un indret no localitzat, o destruït, de la necròpolis, o que els guerrers tinguessin un cementiri separat de la resta de la població, no localitzat fins ara.

També s'ha d'esmentar la presència, no massa abundant, d'ofrenes d'animals, no relacionades amb enterraments concrets, sinó més aviat amb grups de tombes, i que no presenten els mateixos percentatges que als veïns jaciments d'habitació, ja que mentre en aquells els animals més representats són els ovicaprins i els súids, a la

necròpolis són els bòvids, seguits del gos, i només en tercer lloc es troben els ovicaprins.

En relació al ritual de cremació s'ha de dir que totes les incineracions són secundàries, i no s'ha localitzat cap "ustrina". La intensa cremació dels individus no fa possible efectuar una classificació per sexes i només en tres casos s'ha pogut determinar l'edat. De cada cremació es conserva una quantitat de material ossi reduïda, fet que es pot atribuir a la intensa cremació, però també a poca cura a l'hora de recollir les restes de la pira. Els ossos varen ésser rentats, ja que a les urnes no s'hi troben cendres, i després varen ésser trencats en petits fragments. La "lavatio" era un costum habitual entre els pobles incineradors que es troba ben representat entre els íbers (RAFEL, 1985 pags 21-22).

Finalment, volem comentar que, pel tipus d'aixovars recollits, sembla que les diferències sociò-econòmiques són poc marcades. Amb tot, l'extrem estat d'arrasament del jaciment no ens permet assegurar que això sigui totalment cert.

L'IBÈRIC TARDÀ. LES ESTELES FUNERÀRIES DEL FAR DE SANT SEBASTIÀ DE LA GUARDA DE PALAFRUGELL

El poblat de Sant Sebastià de la Guarda va ésser donat a conèixer per J. Badia en els anys seixanta, després d'haver efectuat diverses recollides de materials arqueològics. L'any 1984, amb motiu de la instal·lació a la muntanya d'un repetidor de televisió, s'hi va fer una intervenció d'urgència, i els anys 1985 a 1988 s'hi varen fer excavacions programades. El 1994 s'hi ha portat a terme una nova excavació d'urgència, a causa de la intenció de l'Ajuntament de Palafrugell de reconvertir el conjunt d'edificacions existents a la part superior de la muntanya, el far, l'ermita de Sant Sebastià i l'hosteria annexa, en escola d'hosteleria.

El resultat de tots els treballs realitzats fins al dia d'avui, ha posat de manifest l'existència d'un poblat d'extensió considerable, en el qual prima l'element defensiu, ja que, excepte per la vessant nord, és pràcticament inaccessible. Les característiques del territori circumdant, amb una riera que desemboca a la platja de Llafranc, al peu mateix de la muntanya, en un indret que forma un excel·lent port natural, i l'existència en els costats nord i oest de camps aptes per al conreu, li confereixen unes immillorables condicions, en les quals es podien conjugar les tradicionals activitats econòmiques ibèriques, agricultura i ramaderia, amb el comerç.

Els materials recuperats a les excavacions i les recollides superficials, han mostrat l'amplitud cronològica del jaciment, ja que els més antics

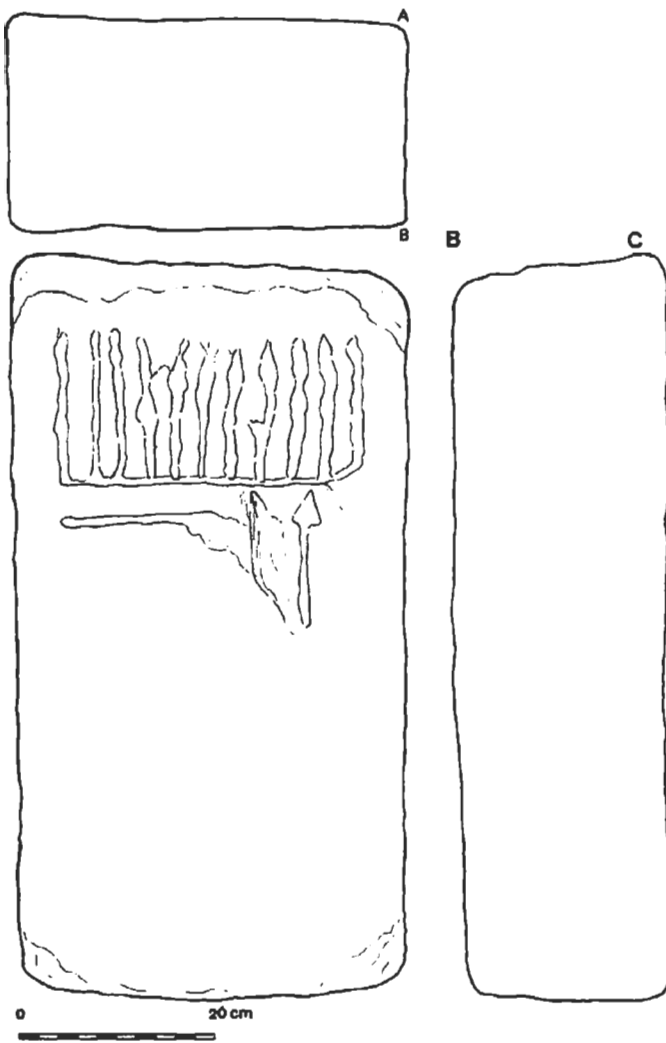
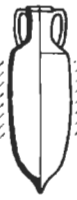

Fig 2- Estela núm 1 del Far de Sant Sebastià de la Guarda de Palafrugell.

trobats fins ara, es remunten a la segona meitat del s. VI a.C., amb importacions àtiques de figures negres, i els més moderns arriben fins inicis del s. II a.C. Entre els objectes localitzats en treballs de prospecció per J. Badia hi figuren dues esteles funeràries, una trobada amb anterioritat al 1984 i l'altra durant les campanyes d'excavació programada, però ambdues fora de context.

Les dues esteles són tallades en pedra sorrenca, decorades amb llances, i es troben molt malmeses. Actualment es guarden al Museu del Suro de Palafrugell.

La primera (fig. 2) és una peça de forma paral·lelepípedica, amb una alçada màxima de 76 a 77 cm, uns 42 cm d'ample, i uns 22'5 cm de gruix. La superfície, bastant malmesa, té una decoració de llances, amb dues cartelles superposades. A la superior hi ha la representació d'onze llances, sense l'extrem punxant de la seva part superior, que ha desaparegut. A la inferior se n'hi conserven només dues.

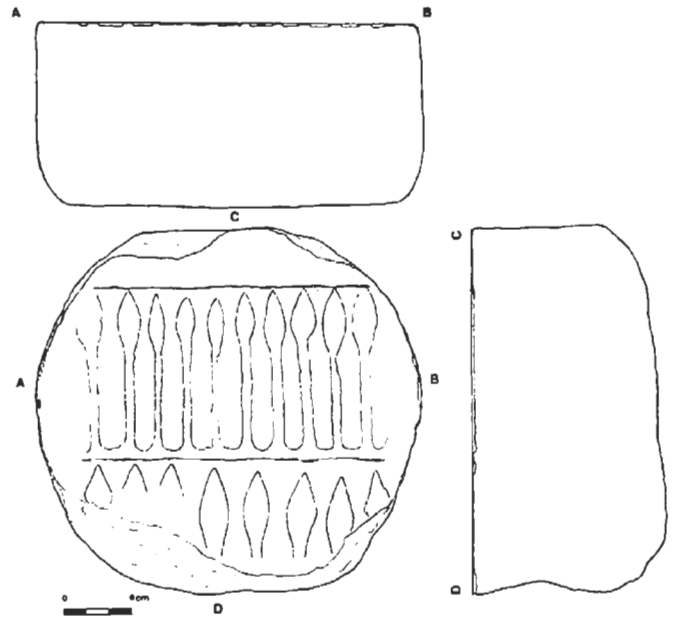

Fig. 3- Estela núm 2 del Far de Sant Sebastià de la Guarda de Palafrugell.

La segona (fig. 3) ha estat retallada de la peça original, per ésser reaprofitada per un altre ús, segurament. Té forma cilíndrica, amb un diàmetre entre 48 i 51'6 cm, i un gruix màxim de 24'2 cm. La decoració d'aquesta segona estela, millor conservada que en el cas anterior, també es presenta amb dues cartelles superposades. A la superior hi ha la representació de dues llances, i a la inferior vuit, de tipologia semblant a les d'una peça del poblat de Palermo, a Casp (BOSCH GIMPERA, P. 1915-20 p. 655 fig.495).

Totes dues han estat esculpides de manera poc acurada, i la decoració afecta només una de les cares. Tampoc conserven cap evidència que haguessin portat orles decorades als costats de les cares, com és habitual a les trobades en altres indrets de la cultura ibèrica (CABRE, J 1915-20 pags. 629-641; MARCO, F. 1976 p. 73-90).

La troballa d'aquestes dues peces al poblat de Sant Sebastià de la Guarda, ja hem vist que per ara no es pot relacionar amb cap resta localitzada de necròpolis, però documenta l'existència d'una de propera, almenys pel període Ibèric Tardà.

CONSIDERACIONS FINALS

La zona indiketa és una de les poques àrees de Catalunya en les quals s'han documentat restes de necròpolis de totes les èpoques de la cultura ibèrica. L'arribada d'elements d'importació colonials, fenicis o sud-peninsulars, en el període de Transició Bronze-Ferro, ja es constata a les necròpolis d'Agullana o d'Anglès (PONS, 1984).

Pel període Ibèric Antic es troben les necròpolis indígenes de Peralada i de Sarrià de Dalt, i la de

probable utilització mixta indígena-colonial de la Muralla NE d'Empúries. Per l'ibèric Ple hi ha la de Serra de Daró, i per a l'ibèric Tardà les esteles funeràries de Sant Sebastià de la Guarda.

Tots aquests jaciments no permeten, però, generalitzar. En primer lloc, contrasta, com a la resta de Catalunya, el seu escàs nombre respecte al de jaciments d'habitació. En aquest sentit voldríem comentar que en alguna comarca de la mateixa zona, p. ex. al Baix Empordà, a cada municipi actual li correspon com a mínim un assentament ibèric, enfront de a l'escassíssim nombre de necròpolis.

Poques dades de caire general es poden comentar, doncs, a través de coneixements tan escadussers. Entre ells direm a més del ja vist de l'inexistència de monuments funeraris, o construccions de protecció, de manera generalitzada, que, en els casos en què s'han conservat les restes òssies cremades, destaca sempre l'intens grau de cremació, que ha destruït de manera gairebé total els elements d'identificació dels caràcters sexuals o d'edat dels individus. També que els aixovars no permeten, per ara, establir unes diferències socioeconòmiques marcades dintre la població.

BIBLIOGRAFIA

ALMAGRO, M. 1955 *Las necrópolis de Ampurias*, vol II, Barcelona.

BOSCH i GIMPERA, P. 1915-20 "Les investigacions de la cultura ibèrica al Baix Aragó" Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, VI, pàgs. 590-593.

CABRE, J. 1915-20 "Esteles ibèriques ornamentades del Baix Aragó", Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, VI, pàgs 629-641.

FERRER, M. 1982 "Necrópolis del Coll del Moro, Gandesa" a *Excavacions Arqueològiques a Catalunya en els darrers anys. Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 1*, Barcelona, pàgs 238-241.

FLETCHER, D. 1963 "Las urnas de orejetas perforadas" a *Actas del VIII Congreso Nacional de Arqueología*, Sevilla-Màlaga pags 305-319.

FLETCHER, D. 1965 *La necrópolis de la Solivella (Alcalà de Chivert)*, *Serie de Trabajos Varios del S.I.P. 32*, València.

JULLY, J.J. i NORDSTRÖM, S. 1966 "Les vases à oreillettes perforées en France et leurs similaires en Méditerranée Occidentale" a *Archivo de Prehistoria Levantina*, XI, València, pàgs 99-124

LOUIS, M i TAFFANEL, O. i J. 1958 *Le Premier Age du Fer*

Languedocien, 2ème. part. Les nécropoles à incineration.

LLINAS, C i ROBERT, A. 1971 "La nécropole de Saint-Julien à Pézenas (Hérault). Fouilles de 1969 et 1970" a *Revue Archéologique de Narbonnaise*, 4, pàgs 1-13.

MALUQUER DE MOTES, J. 1984 *La necrópolis paleoibèrica de Mas de Mussols. Tortosa (Tarragona)*. Barcelona

MALUQUER DE MOTES, J. 1987 *La necrópolis paleoibèrica de Mianes en Santa Bàrbara (Tarragona)*. Barcelona

MARCO, F., 1976 "Nuevas estelas de Alcañiz", *Pyrenae*, 12, pàgs 73-90.

MARTIN, M.A. 1975 "Excavaciones de salvamento en el tramo de autopista Girona-Figueras" a *Actas del XIV Congreso Nacional de Arqueología*, Vitòria, pàgs 1113-1128.

MARTIN, M.A. 1991 "El poblament ibèric a Girona" a *Història de Girona*, 1 ADAC, pàgs 33-36.

MARTIN, M.A. 1993 "Els antecedents ibèrics de la ciutat de Gerunda" a *Cultura i Societat a les terres de Girona. Congrés d'homenatge al Dr. Jaume Marquès i Casanovas, Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol 33, en premsa.

MARTIN, M.A. i GENIS, M.T. 1993 "Els jaciments ibèrics del Puig de Serra (Serra de Daró) Segles VI-IV a.C." a *Estudis del Baix Empordà*, 12, pàgs 5-48.

NICKELS, A i GENTY, P.-Y. 1974 "Une fosse à offrendes du VI ème siècle avant notre ère a la Monédière, Bessan (Hérault)" a *Revue Archéologique de Narbonnaise*, 7, pàgs 25-57.

NOLLA, J.M. i CASAS, J. 1984 *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya*. Girona

PASSELAC, M., RANCOULE, G. i SOLIER, Y. 1981 "La nécropole de Las Peyros à Couffoulens (Aude). Découverte d'un second groupe de tombes" a *Revue Archéologique de Narbonnaise*, 14, pàgs 1-70.

PONS, E. 1984 *L'Empordà de l'Edat del Bronze a l'Edat del Ferro*. Monografies del C.I.A. de Girona, 4.

RAFEL, N. 1985 "El ritual d'enterrament ibèric. Un assaig de reconstrucció" a *Fonaments*, 5, Barcelona, pàgs 1331.

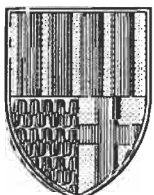
SANMARTÍ, E., BARBERÀ, J., COSTA, F. i GARCIA, P. 1982 "Les troballes funeràries d'època ibèrica arcaica de la Granja Soley (Santa Perpètua de Mogoda, Vallès Occidental, Barcelona)" a *Ampurias*, 44, Barcelona, pàgs 71-103.

SANMARTÍ, J. 1992 "Las necrópolis ibéricas en el área catalana" a *Congreso de Arqueología Ibérica: Las necrópolis*. Madrid, pags 77-108.

SOLIER, Y. RANCOULE, G. i PASSELAC, M. 1976 *La nécropole de Las Peyros VIème siècle av.J.C. a Couffoulens, Aude*. Supplément 6 a R.A.N.

VILASECA, S., SOLÉ, J.M. i MAÑÉ, R. 1963 "La necrópolis de Can Banyís (Banyeres, Tarragona)" a *Trabajos de Prehistoria VIII*, Madrid.

M. AURORA MARTÍN i ORTEGA

SERVEI DE PUBLICACIONS I D'ARXIU
JUNTA DEL MUSEU D'HISTÒRIA DE LA CIUTAT
ÀREA DE CULTURA
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols